

NEŽA PREGELJČ*

Deželna sadjerejska in vinorejska šola na Slapu pri Vipavi

IZVLEČEK

Prispevek predstavlja Deželno sadjerejsko in vinorejsko šolo na Slapu pri Vipavi. Za njeno ustanovitev je dal vipavski graščak Karel grof Lanthieri za 30 let v brezplačno uporabo prostore gradu na Slapu ter vsa pripadajoča zemljišča. Šola je bila ustanovljena 6. decembra 1872, s poukom pa je pričela 17. septembra 1873. Bila je prva kmetijska šola v deželi Kranjski, kjer so poučevali sadjarstvo in vinogradništvo v slovenskem jeziku. Učenci so prihajali z vseh koncev dežele. Na šoli so izvajali nedeljske tečaje za kmete, od leta 1882 pa tudi tečaje za ljudske učitelje, ki so nato znanje o kmetijstvu predajali učencem v ljudskih šolah. Po trinajstih letih, 30. septembra 1886, se je šola uradno preselila na Grm na Dolenjsko.

KLJUČNE BESEDE

kmetijske šole, sadjerejska in vinorejska šola na Slapu, Rihard Dolenc, vinogradništvo, sadjarstvo

ABSTRACT

PROVINCIAL SCHOOL OF FRUIT GROWING AND VITICULTURE AT SLAP NEAR VIPAVA

The article presents the Provincial School of Fruit Growing and Viticulture at Slap near Vipava. To ensure its establishment in 1872, the Vipava landlord, Count Karl Lanthieri, offered it the castle at Slap with all the adjacent land to be used for thirty years free of charge. It was the first agricultural school in the province of Carniola that provided instruction on fruit growing and viticulture in the Slovenian language. Pupils came from all corners of the province. The school offered Sunday courses for farmers and from 1882 onwards also courses for teachers who then passed their knowledge on to pupils in the so-called *Volksschulen* (primary and lower secondary schools). In 1886, the school was moved to Grm in Lower Carniola.

KEY WORDS

agricultural schools, school of fruit growing and viticulture at Slap, Rihard Dolenc, viticulture, fruit growing

* mag. zgodovine, Slap pri Vipavi, Slovenija, neza.pregeljc@gmail.com

UVOD

Nastanek prispevka je spodbudila 150. obletnica ustanovitve Deželne sadjerejske in vinorejske šole na Slapu leta 2023. 17. novembra istega leta smo v vasi Slap obletnico obeležili s predstavitev šole pred glavnim vhodom v grad oziroma nekdanjo šolo, ki stoji na »starem vaškem placu«, ter z okroglo mizo o stanju in izzivih kmetijskih šol in njihovega pomena za ohranjanje, prenos in razvoj kmetij. Jubilejno leto pa je Krajevna skupnost Slap zaokrožila z zbornikom *Slap skozi čas*, v katerem so poleg prispevka o šoli predstavljene tudi druge tematike s področja kmetovanja v preteklosti in izzivi, ki pestijo kmetijstvo, še posebej vinogradništvo in vinarstvo, v sodobnosti.¹

V prispevku so s pomočjo različnih virov predstavljeni začetki Deželne sadjerejske in vinorejske šole na Slapu, njeno delovanje ter razlogi, ki so vplivali na selitev šole na Grm leta 1886. Osnova raziskave je bilo gradivo Deželnega zbora in odbora za Kranjsko, shranjeno v Arhivu Republike Slovenije (SI AS 38), podkrepljeno s časopisnim gradivom in zapisi v *Obravnavah kranjskega deželnega zbora*.

RAZMERE NA AGRARNEM PODROČJU V 19. STOLETJU

Z zemljiško odvezo leta 1848 je bilo konec fevdalnega sistema.² Osvobajanje kmetov zagotovo sodi med najpomembnejše procese v evropski zgodovini. Ta proces je bil dolgotrajen in od dežele do dežele po Evropi drugačen. Kmetijstvo se je kot pridobitna panoga umestilo v liberalno tržno gospodarstvo.³

Zakon o zemljiški odvezi z dne 7. septembra 1848 ter patent o dopolnitvah in specifikaciji tega zakona z dne 4. marca 1849 sta pravno osvobodila kmete.⁴ Omogočila sta jim, da so odkupili zemljo oziroma zanjo plačali posebno odškodnino, s čimer so postali njeni edini lastniki.⁵ Simon Rutar je menil, da so bili prehitro osvobojeni in da bi se morali počasneje privaditi na nove razmere.⁶ Celoten postopek zemljiške odveze so zaradi

pristranske zakonodaje izvajali tako, da so imeli od tega največ koristi lastniki večjih posesti, zlasti veleposestniki. Srednjim in malim kmetom ter kajzarjem pa se je gospodarski položaj poslabšal, saj so bili tesno povezani z izrabo servitutov, z odkupom in regulacijo pa so večinoma dobili majhne parcele ali prenizko obračunane odkupne vsote. To je tudi eden od vzrokov propadanja slovenskega kmeta.⁷

Na slab položaj slovenskega kmeta so vplivale še druge novosti v gospodarstvu. Prva je bila dograditev železnice, ki je leta 1857 Trst povezala z Dunajem. Promet se je tako preusmeril na železnico in med kmeti povzročil preplah. Težki časi so nastopili za furmanstvo proti Reki in Trstu, ladjedelstvo in pomorstvo, založništvo itd.⁸ Dotok cenejših surovin in izdelkov iz drugih evropskih dežel in celo drugih celin je vplival na cene domačih izdelkov.⁹ Tudi na slovenskem ozemlju se je začelo obdobje modernega tržnega gospodarstva. Tako so se morali rokodelci, kmetje in mali podjetniki podati v boj za trg in kupce.¹⁰

V dveh desetletjih po zemljiški odvezi so se na vsem slovenskem ozemlju pokazale določene slabosti. Kmetje so sicer res postali samostojni gospodarji na svojih posestvih, niso pa poznali načinov gospodarjenja v kapitalističnem svetu. V novih razmerah so bili izpostavljeni novemu svetu blagovnega in denarnega trga, kjer včasih svojih pridelkov skoraj niso mogli prodati. Ker so morali davke in obroke zemljiškoodveznega dolga plačevati sproti, so se zadolževali. Manjši kmečki posestniki, ki so prevladovali v slovenskem prostoru, niso bili dovolj močni, da bi vzdržali konkurenco na liberaliziranem trgu kmetijskih pridelkov. Zaradi novega železniškega omrežja so ceneni kmetijski pridelki iz drugih avstro-ogrskih dežel (Galicija, Češka, Madžarska, Romunija) in tujine preplavili vso državo. Po načelih proste trgovine je bil dovoljen uvoz, zlasti žita iz Rusije in Kanade, ki je bilo cenejše. Začela se je agrarna kriza.¹¹

Značilnost slovenskega prostora je bila drobitev posesti po določenih dednega zakona iz leta 1869.¹² V tem obdobju se je število kmečkega prebivalstva začelo zmanjševati, v devetdesetih letih pa se je začelo množično izseljevanje »odvečnega« kmečkega prebivalstva, saj za vse ni bilo močče zagotoviti zadovoljivih življenjskih razmer.

1 STA: Na Slapu obeležili 150-letnico prve kmetijske šole s slovenskim učnim jezikom v deželi Kranjski (<https://www.sta.si/3237228/na-slapu-obelezili-150-letnico-prve-kmetijske-sole-s-slovenskim-ucnim-jezikom-v-dezeli-kranjski> (dostop: april 2024)); Slap skozi čas – zbornik ob 800. obletnici prve pisne omembe vasi: Moja občina Vipava (<https://www.mojaobcina.si/vipava/novice/slap-skozi-cas---zbornik-ob-800-obletnici-prve-pisne-omembe-vasi.html> (dostop: april 2024)).

2 Maček, *Zgodovina*, str. 190.

3 Rösener, *Kmetje*, str. 224.

4 *Zgodovina Slovencev*, str. 461.

5 Devetak, *Gospodarska kriza*, str. 285.

6 Rutar, *Poknežena grofija*, str. 109–110.

7 *Zgodovina Slovencev*, str. 463.

8 Vodopivec, *Od Pohlinovalov slovnice*, str. 95; Granda, *Gospodarske krize*, str. 27–45.

9 Granda, *Gospodarske krize*, str. 45.

10 Vodopivec, *Od Pohlinovalov slovnice*, str. 64.

11 Maček, *Zgodovina*, str. 196.

12 Lazarevič, *Slovensko kmetijstvo*, str. 20.

Migracijski tok se je usmeril predvsem v druge evropske države in Združene države Amerike.¹³

Počasna sta bila tudi modernizacija ter prevzemanje novih postopkov in tehnik v kmetijstvu, tudi v vinogradništvu, ter rast izobrazbene ravni prebivalstva. Za to je bilo krivo predvsem osnovno šolstvo, ki se je začelo učinkoviteje razvijati šele po sprejetju nove zakonodaje leta 1869. Načrt reforme šolstva po revoluciji je ostal le na papirju, ponekod se je šolstvo še poslabšalo. Pred zemljiško odvezo so podeželske šole podpirali tudi zemljiški gospodje, po njej pa je ta vir denarja usahnil. V šolah so poučevali slabo izobraženi učitelji, ki so se borili z revščino in iskali najrazličnejše načine za dodaten zaslužek.¹⁴

VINOGRADNIŠTVO V ZGORNJI VIPAVSKI DOLINI V 19. STOLETJU

Temelja kmetijstva v Zgornji Vipavski dolini sta bila nekoč in sta še danes vinogradništvo in sadjarstvo. Na Goriškem, Vipavskem in v Istri so trto pogosto sadili na njivo ter ob drugo sadno drevje. Slednje je bilo namenjeno opori vinske trte – to nalogo so kasneje opravljali leseni koli. Glede na jožefinski kataster je bilo na Kranjskem zgolj 1,0 % vinogradov in 1,3 % njiv s trtami.¹⁵ Natančnejše gradivo najdemo v franciscejskem katastru. V deželi Kranjski je bilo 9.639 ha ali 1,0 % vinogradov ter 1.518 ha oziroma 0,2 % njiv s trto. Travnikov s sadnim drevjem je bilo 5.634 ha ali 0,6 %, pašnikov s sadnim drevjem pa 661 ha ali 0,1 %. Največ je bilo gozdov – 42,9 % oziroma več kot 400.000 ha.¹⁶ Natančnejših podatkov za območje Zgornje Vipavske doline ni.

Zasajanje trt na njivah izhaja že iz zgodnjega novega veka. Zasajanje novih vinogradov je bilo na račun pridelovanja žita prepovedano s patentom iz leta 1730. Proti koncu 18. stoletja so bile za nedovoljeno zasajanje vinogradov zagrožene kazni.¹⁷

Do bistvenjših sprememb v vinogradništvu je prišlo v prvih desetletjih 19. stoletja, ko so se na novo organizirane kmetijske družbe začele bolj posvečati tudi tej kmetijski panogi. Naprednejši vinogradniki so iskali nove poti do boljših rezultatov. Vinogradništvo primorskega območja je bilo na splošno, v primerjavi s spodnještajerskim, primitivnejše. Prevladovali so mali kmečki vinogradi s starimi, konservativnimi načeli obdelova-

nja in kletarjenja.¹⁸ Na Vipavskem je začel duhovnik in vinogradnik Matija Vrtovec (1784–1851) že v štiridesetih letih 19. stoletja uvajati naprednejše vinogradništvo, s katerim je seznanjal druge vinogradnike. Znanje in nasvete o dobrem vinogradništvu in kletarstvu je strnil v delu *Vinoreja*.¹⁹

Trto so začeli saditi na območjih, ki so bila za kulturo trte primerna. Kljub temu pa se je v prvih desetletjih 19. stoletja vinogradniška površina v vseh vinogradniških okoliših povečala. Na Vipavskem je bilo po franciscejskem katastru 1.004 ha vinogradov, poleg tega je bilo še 1.520 ha njiv zasajenih s trtami.²⁰

Dodatna težava, ki je v drugi polovici 19. stoletja pestila vinogradnika, so bile trtne bolezni, ki so se vrstile druga za drugo. Vinsko trto je v 19. stoletju začelo napadati več bolezni tujega oziroma ameriškega izvora. Prva je bila pepelasta plesen vinske trte, ki se je na slovenskem ozemlju pojavila leta 1851. Uničevali so jo z žveplom v prahu.²¹ Leta 1880 se je na Slovenskem pojavila peronospora vinske trte, na katero žlahtna evropska vinska trta ni bila pripravljena. Zatirali so jo z modro galico, na letino pa je vplivala še posebej v vlažnih letih.²² Škodljivec, ki je povzročil propad starega vinogradništva, ki je temeljilo na vinski trti na lastnih koreninah, pa je bila trtna uš.²³

USTANAVLJANJE KMETIJSKIH ŠOL

S terezijanskim občnim šolskim redom je bila leta 1774 uvedena šolska obveznost, vendar je bilo v prvi polovici 19. stoletja še malo otrok deležnih šolskega pouka. Poučevanje kmetovanja je bilo redko v šolskem načrtu, saj mnogo ljudskih učiteljev ni poznalo tega področja. Pred zemljiško odvezo je bil kmetijski pouk namenjen predvsem izobražencem.²⁴

Leta 1850 je kmetijsko šolstvo prevzela država. Po zemljiški odvezi se je pojavilo vprašanje strokovne izobrazbe nekdanjih podložnikov. Ministrstvo za poljedelstvo je Kranjski kmetijski družbi svetovalo, naj poskrbi za slovensko učno literaturo o kmetijstvu. Do pouka o kmetovanju v osnovnih šolah sicer ni prišlo, je pa leta 1854 izšla knjiga Janeza Zalokarja *Umno kmetijstvo in gospodarstvo*. Odbornik kmetijske družbe Josip Orel in naravoslovec Karel Dežman sta leta 1849 uvedla slovenski kmetijski tečaj. Leto kasneje je Kranjska kmetijska družba na pobudo ministr-

¹³ Lazarevič, Slovensko kmetijstvo, str. 20.

¹⁴ Vodopivec, *Od Pohlinove slovnice*, str. 41–43.

¹⁵ Njiv je bilo 15,9 %, travnikov 17,2 %, ribnikov 24 %, pašnikov manj kot 1 %, grmovja, vrtov in gozdov pa 39,6 % (Valenčič, *Vrste zemljišč*, str. 138).

¹⁶ Valenčič, *Vrste zemljišč*, str. 139.

¹⁷ Valenčič, *Vinogradništvo*, str. 294.

¹⁸ Valenčič, *Vinogradništvo*, str. 295.

¹⁹ Kralj, Matija Vrtovec, str. 112.

²⁰ Valenčič, *Vinogradništvo*, str. 296.

²¹ Maček, *Uvajanje*, str. 134.

²² Maček, *Uvajanje*, str. 138.

²³ Maček, *Uvajanje*, str. 152.

²⁴ Valenčič, *Organizacije*, str. 544.

stva za poljedelstvo ustanovila kmetijsko šolo za kmečke sinove. Zasnovana je bila kot triletna šola in je potekala v slovenskem jeziku; prvo leto je bilo namenjeno teoretičnemu, naslednji dve leti pa praktičnemu pouku. Kmetijska družba je leta 1863 šolo opustila. Leta 1840 je dežela Štajerska uredila poskusno posestvo pri Gradcu, kjer so kmečke sinove praktično poučevali o vinarstvu, sadjarstvu in vrtnarstvu.²⁵

Avstrijski kmetijski kongres leta 1849 je sklenil, da bi morala osnovna šola dajati osnovno znanje tudi o kmetovanju. To je bilo uvedeno kot učni predmet na učiteljskih. Vendar je bil ta pouk preveč teoretičen, da bi dal prave rezultate. Učitelji na ljudskih šolah naj bi učencem vzbujali veselje do kmetovanja. Šolska uprava je vzpodbujala pripravo drevesnic in šolskih vrtov. Poučevali naj bi tudi vinogradništvo, čebelarstvo in gojenje sviloprejk, vendar v »izrednih urah«.²⁶ Pozitivna izjema med ljudskimi učitelji je bil Anton Pegan, ki je med letoma 1879 in 1894 deloval na Planini pri Ajdovščini. Pomembno vlogo je imel pri razvoju kmetijstva na vasi s poučevanjem na šolskem vrtu, kjer se je mladina učila naprednega kmetovanja.²⁷

Več zanimanja za kmetijsko šolstvo je država pokazala v drugi polovici šestdesetih let 19. stoletja, ko je bilo ustanovljeno novo ministrstvo za poljedelstvo. Sistematična organizacija pouka je bila razdeljena na tri stopnje: na nižje, srednje in visoke kmetijske šole. Pobudo za kmetijske šole so dajale kmetijske družbe, vzdrževale pa so jih dežele. Leta 1866 je bila ustanovljena dveletna kmetijska šola v Celovcu, leto kasneje pa triletna kmetijska šola v Grottenhofu pri Gradcu. Leta 1867 je bila s pomočjo goriške kmetijske družbe ustanovljena dveletna kmetijska šola v Gorici. Pouk je bil v slovenskem in italijanskem jeziku. Najprej je delovala kot srednja šola, leta 1876 pa je bila spremenjena v nižjo kmetijsko šolo. Leta 1879 sta bila slovenski in italijanski upravni oddelek ločena, vsak s svojim ravnateljem in učnim osebjem. Leta 1872 je štajerski deželni odbor v Mariboru ustanovil dveletno vinarsko in sadjarsko šolo z nemškim učnim jezikom. Končno je leta 1873 na Slapu pri Vipavi pričela delovati dveletna sadjarska in vinarska šola s slovenskim učnim jezikom, ki se je po trinajstih letih (1886) preselila na Dolenjsko, na Grm pri Novem mestu.²⁸

USTANOVITEV DEŽELNE SADJEREJSKE IN VINOREJSKE ŠOLE NA SLAPU PRI VIPAVI

Kranjski deželni zbor je leta 1866 razpravljal o ustanovitvi stalnih kmetijskih šol na Kranjskem. Zavzemal se je predvsem za specialno sadjarsko in vinarsko šolo s poukom sviloreje in čebelarstva na Dolenjskem ter za gozdarsko šolo na Gorenjskem in Notranjskem, pozneje pa naj bi ustanovili popolno kmetijsko šolo. Dežela bi za dve šoli vzela v najem ustrezna posestva. Na podlagi sestanka dolenjskih veleposestnikov 15. septembra 1867 so lastniki za kmetijsko, sadjarsko in vinarsko šolo ponudili Grm in Pogance pri Novem mestu, Stari grad na Trški gori, Vinji vrh pod Gorjanci in metliško graščino. Po predračunu bi samo za ustanovitev in opremo sadjarske in vinarske šole potrebovali 5.600 gld (goldinarjev). Zaradi pomanjkanja denarja je deželni odbor ustanovil le gozdarsko šolo na Snežniku.²⁹

Od sklepa do dejanske ustanovitve slovenske kmetijske šole na Kranjskem je minilo več kot sedem let. Vlada je obljubljeno državno podporo 3000 gld izplačala šele leta 1872. Mnenja o ustanovitvi pa so se prav tako razlikovala. Politična skupina, zbrana okoli Janeza Bleiweisa, se je potegovala za splošno kmetijsko šolo v Ljubljani, gimnazijski profesor in vodja Botaničnega vrta v Ljubljani Valentin Konšek se je zavzemal za to, da kmetijstvo še naprej ostane učni predmet na gimnaziji, nemška večina s Karlom Dežmanom na čelu pa je nasprotovala šoli s slovenskim učnim jezikom. Nazadnje so se odločili sprejeti ponudbo grofa Karla Lanthierija, ki je v brezplačen najem odstopil grad in posestvo na Slapu pri Vipavi, hkrati pa so se z vitezmom Langerjem dogovarjali za graščino Bršljin, kjer bi ustanovili sadjerejsko in vinorejsko šolo na Dolenjskem.³⁰

Med glavnimi pobudniki in zagovorniki ustanovitve kmetijske šole na Vipavskem je bil politik in duhovnik Jurij Grabrijan. Bil je »vnet za stan kmetijski in za povzdigo njegovega blagostanja. Bil je najstarejši ud kmetijske podružnice vipavske in v prejšnjih časih tudi družih društev, ki so pospeševali prospeh kmeta. On je tudi največ pripomogel, da so dobili Vipavci vinorejsko šolo na Slapu.«³¹

Šola na Slapu je bila ustanovljena 6. decembra 1872, otvoritev pa je potekala 17. septembra 1873.³² Obravnave kranjskega deželnega zbora podajajo izčrpna poročila o začetkih njenega delovanja. Tu

²⁵ Valenčič, Organizacije, str. 545.

²⁶ Valenčič, Organizacije, str. 546.

²⁷ Fakin Bajec, Vaški učitelj, str. 36.

²⁸ Valenčič, Organizacije, str. 544.

²⁹ Maček, Strokovna, str. 98.

³⁰ Maček, Strokovna, str. 99.

³¹ *Kmetijske in rokodelske novice*, 28. 6. 1882, str. 205.

³² *Kmetijske in rokodelske novice*, 9. 7. 1873, str. 1.

Slap pri Vipavi (Zbirka razglednic Goriškega muzeja).

najdemo zapise od sprejetja sklepa, ustanovitve in začetkov delovanja šole do njene premestitve na Grm. Ob ustanovitvi šole je v poročilu deželnega zbora naslednji zapis: »Gospod grof Karol Lanthieri v Vipavi je pri občni skupščini kmetijske družbe v Ljubljani 24. novembra 1869. leta velikodušno izrekel, da svojo v deželne knjige vpisano grajščino na Slapu pri Vipavi za ustanovitev sadjerejske in vinorejske šole za Kranjsko deželo zastonj prepusti s tem pristavkom, da mu ozir nje ostane posestvena pravica. V poznejši izjavi od 1. februarja 1870. leta, ki so jo ž njim vred podpisali g. Franc Kavčič, tadanji predstojnik vipavske kmetijske podružnice, g. dr. Štefan Spazzapan in g. Venceslav Jaeger, grof Lanthieri izreka isto ter se kranjski kmetijski družbi zavezuje ne le grajščino na Slapu, ampak tudi druga svoja posestva na Slapu, ki niso grajščini pripisana, za ustanovitev omenjene sadjerejske in vinorejske šole prepustiti na 30 let s pravico vknjiženja, da se razvidijo pravice, ki se izhajajo iz te izjave.«³³ Zapisano je bilo, da je dal grof Lanthieri svoje posestvo na Slapu v brezplačno uporabo, v Obravnava pa izvemo, da je dežela, ko je bilo vse pripravljeno in dokupljeno za delovanje šole, grofu plačevala najemnino. Dežela Kranjska je morala poskrbeti tudi za plačilo davkov ter drugih odhodkov, med drugim za plačilo vseh

delavcev, ki so ostali na posestvu.³⁴ Ob ustanovitvi so bili postavljeni tudi naslednji pogoji: če bi grof Lanthieri umrl, bi dežela njegovim dedičem plačevala najmanj 500 gld na leto, če pa bi dežela posestvo predala nazaj dedičem, bi bilo treba popisati in ovrednotiti inventar, dežela in dediči pa bi pokompenzirali njegovo vrednost.³⁵

POSESTVO GROFA LANTHIERIJA NA SLAPU TER UPRAVA ŠOLE MED LETOMA 1873 IN 1886

»Grad stoji na jugo-zahodni strani vasi na Slapu, ktera ima okoli 800 stanovnikov; grad ima pri tleh 3 sobe, kuhinjo s hramom, 4 predkleti, klet za stikovanje, pod zemljo obokano klet, 5 hlevov, prostorno dvorišče, sredi njega vodnjak z neusahljivo pitno vodo; nadstropje ima 12 prostornih sob z 1 predsobo. Tik gradu na južno stran je vrt za zeleničje; s tega vrta stopiš na njive, na kterih so v vrstah zasajene trte (plante) in med njimi sadno drevje.«³⁶

Pred začetkom je bilo treba na gradu in posesti pripraviti vse potrebno za šolo. Uredili so prostore za osebje in učence, kuhinje, delavnice in kleti,

33 Kmetijske in rokodelske novice, 29. I. 1873, str. 1.

34 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1873–74), str. 374.

35 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1873–74), str. 376.

36 Petdeset let Kmetijske šole na Grmu, str. 48.

vodnjak na dvorišču so poglobili, da so pridobili večje količine vode. Načrt za obdelovanje zemljišč so pripravili za naslednjih deset let, do leta 1882. V teh letih so načrtovali postavitev zidov ter zasajanje trt in drugih nasadov. Te stroške naj bi pokrili iz dohodkov iz pridelkov na posestvu.³⁷

Ob ustanovitvi šole na Slapu je v deželi nastal nov sklad. Vanj so se stekali vsi dohodki šole, s katerimi so se pokrivali njeni stroški. Ti pa so že v začetku presegali dohodke, zato je bilo določeno, da bo primanjkljaj pokrival deželni sklad. Sklad so poimenovali »zaklad oziroma sklad kranjske kmetijske šole na Slapu (nato: zaklad kranjske kmetijske šole na Grmu)«. ³⁸ Poleg stroškov, ki so nastali ob ustanovitvi šole, je država prispevala še 3000 gld, dežela pa iz deželnokulturnega sklada še 1000 gld. Vzdrževalne stroške so tako pokrivali z državnimi prispevki in deželnim denarjem. V trinajstih letih delovanja šole na Slapu je država prispevala 26.500 gld, dežela pa 29.388 gld. Tudi iz slapenske občine³⁹ so pobirali 5 % doklade, ki je v obdobju trinajstih let znašala 809 gld 53 krajcarjev (v nadaljevanju kr). Leta 1886 je končni račun pokazal 3673 gld 13 kr, kar je bilo začetno stanje grmske kmetijske šole.⁴⁰

Posebni dogovori med grofom Lanthierijem so bili sklenjeni še leta 1877, ostale pravne zadeve – usklajevanje stroškov, dohodkov iz prodaje itn. – pa so se zavlekle še za nekaj let. Med stroške grofu Lanthieriju so zapisali vse davke in druga realna bremena za ohranitev šolskega posestva, posebej pa vse, kar so na zemljiščih obdelali, izboljšali in prekopali, ter tekoče gospodarske zadeve. Šolskemu vodstvu je bilo ukazano, naj inventar loči na dva dela, na gospodarski in šolski inventar, ki pa ni bil več v domeni grofa Lanthierija.⁴¹

Ravnatelj šole in prvi učitelj je postal Rihard Dolenc, ki je na tem mestu ostal vse do preselitve šole na Grm na Dolenjsko. Leta 1873 je drugi učitelj postal Jože Kristan. Učitelja, ki je poučeval praktični pouk na področju vinogradništva, so imenovali *vincar* oziroma vinogradnik. To je postal Anton Gvardijančič.⁴² V začetku februarja 1874 je kot sodar prišel na Slap Vaclav Kuthan.⁴³

Rihard Dolenc, ravnatelj Deželne sadje- in vinorejske šole na Slapu (dLib).

Ta je januarja 1877 šolo zapustil, saj je bilo vodstvo prepričano, da zaradi vinogradniškega okolja, v katerem šola deluje, sodar ni potreben. Nadomestil ga je vrtnar, učitelj, ki je poučeval praktični pouk na področju vrtnarstva, Josip Skala iz Semiča (nekdanji učenec na šoli).⁴⁴ V šolskem letu 1876/77 je drugi učitelj postal Franjo Žepič, ki ga je že leta 1878 nadomestil Gustav Pirc iz Kranja, vrtnarja Skalo pa marca istega leta Jožef Urbančič. Ta je nadomestil tudi vincarja Antona Gvardijančiča, ki je septembra 1878 dal odpoved.⁴⁵ V šolskem letu 1878/79 je službo vrtnarja opravljal Ivan Peče.⁴⁶ V poročilu iz leta 1881 piše, da med 1. majem 1879 in 1. februarjem 1880 ter med 1. oktobrom 1880 in 1. avgustom 1881 šola ni imela učitelja oziroma vrtnarja, ki bi poučeval praktično vrtnarstvo. Deželni odbor je nato plačo v oglasu za delo zvišal z 250 gld na 300 gld. Julija so delovno mesto ponudili »v Kolsdorf pri Gradcu v privatni službi stoječemu vrtnarju Ivanu Webletu iz Spodnje Štajerske«, ki je službo nastopil 6. avgusta 1881.⁴⁷

37 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1873–74), str. 378.

38 *Narodnogospodarski vestnik*, 10. 10. 1901, str. 96.

39 Grafenauer, *Lokalna samouprava*, str. 127. Slap je bil od leta 1869 občina, ki je spadala v sodni okraj Vipava in upravni okraj Postojna.

40 *Narodnogospodarski vestnik*, 10. 10. 1901, str. 96.

41 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1877), str. 322.

42 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1873–74), str. 380.

43 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1874), str. 152.

44 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1877), str. 334.

45 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1880), str. 360.

46 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1880), str. 366.

47 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1881), str. 214.

Leta 1881 je ljudske predmete in petje začel poučevati ljudski učitelj na Slapu Alojzij Lavrenčič, ki je prejel plačilo 150 gld. »*Poduk v petji se je moral opustiti, ker slučajno niso imeli učenci ne v prvem in ne v drugem letu nobenega posluha.*«⁴⁸ Konec septembra 1882 je šolo zaradi vstopa v vojsko zapustil drugi učitelj Gustav Pirc, zamenjal ga je Andrej Lenarčič. Od 1. februarja 1882 je bil vrtnar in vinar Peter Vrisk. Med 10. novembrom 1882 in 31. oktobrom 1883 je delo vrtnarja opravljal nekdanji učenec Friderik Prinčič, 25. decembra pa je službo vrtnarja nastopil France Weble.⁴⁹ Leta 1884 je drugi učitelj postal Viljem Rohrman.⁵⁰

ZEMLJIŠČA IN NJIHOVA NAMEMBNOST TER POSLOPJE GRADU NA SLAPU

Učni prostori v gradu so bili šolska izba, knjižnica, kasneje so postavili tudi vinarski muzej, kipelna klet, ki je bila v uporabi predvsem med trgatvijo, saj so bili tu stiskalnica, kadi za vino in druga oprema,⁵¹ vinska klet, tehnična delavnica za pripravo kisa, kuhanje žganja in sušenje sadja, druga delavnica za zimska opravila, kot je priprava semen in sadik, ter za spravilo orodja, klet za sadje in zelenjavo ter soba za sviloprejkje.⁵²

Praktični pouk je potekal v poskusnem vinogradu in drugih vinogradih, sejalnici, botanično-pomološkem vrtu, zelenjavnem vrtu in pri čebelnjakih.⁵³ Vse te učilnice v naravi so bile na zemljiščih okrog vasi, ki so nosila ledinska imena: Mlac, Magajnovce, Bričovec, Dolga njiva, Keršlanovec, Poreče, Rebernik, Fakinovec, Majerija, Kal, Spitalerjevec in Brajdica.⁵⁴

Leta 1873 so pripravili velik zelenjavni vrt, pod njim pa mali vrt s čebelnjaki. Zemljišče Brajdica so prekopali za sejalnico. Tu so leta 1876 posadili šparglje, pritlično sadno drevje in jagode, ki so jih kupili v sadjerejski in vinorejski šoli v Mariboru. Okrog te parcele so zasadili živo mejo iz murv, saj so v šoli poučevali tudi svilogojstvo. Nad drevesnico so zasadili vodne breste ter robinje (akacijo).⁵⁵ Zemljišče Kal so prekopali in pripravili za

visoko sadno drevje, ki so ga pozimi požlahtnili, zemljišče pa zaokrožili z necepljenimi visokimi jablanami, ki so čakale na cepitev z različnimi sortami.⁵⁶

Na parceli Magajnovce so zasadili zgodnjo sorto modro portugalko. Leta 1876 so tu zasadili trto iste sorte, za katero so sadike kupili v Zisterdorfu v Spodnji Avstriji. Ker so te sadike slabše rasle, se je ravnatelj Dolenc prestrašil, da jih je morda napadla trtna uš. Preiskava je pokazala, da so se sadike med vožnjo preveč izsušile, zaradi česar so slabše pognale.⁵⁷ Severozahodna lega vinograda je bila za pridelovanje grozdja sicer neugodna, vendar so bili na šoli prepričani, da bodo to pomanjkljivost nadoknadili s pravilno vzgojo trte. Sorta modra portugalka se je izvrstno izkazala za gojenje na slabših vipavskih legah, za pripravo vina in prodajo namiznega grozdja, saj je bila zrela že konec avgusta.⁵⁸ Na vrhu Magajnovca so postavili stražnico, ki je bila namenjena za stražo in varstvo grozdja pred krajo ter kot zavetje za učence in delavce ob dežju.⁵⁹ Tu sta se leta 1878 pojavili dve trtni bolezni: oidij in črna palež, zlasti slednja je uničila veliko pridelka.⁶⁰

Zemljišče Keršlanovec je bilo namenjeno za »poskuševalni« vinograd. Tu so posadili več kot petdeset različnih vinskih sort. »*Ta kos vinograda biti ima namreč tako zvani eksercirni vinograd, kajti v njem se bodo na novo došli učenci še le v režnji in vsem drugem delu še le izurili, pred ko se jim bode dovolilo, enaka dela v korist, ne pa škodo po drugih vinogradih opravljati. V tem kosu vinograda učili se bodo učenci tudi različne sorte grozdja spoznavati, v ta namen zasadil se je ravno z različnimi sortami. Ako bi se tega kosa vinograda pri šoli ne imelo, bi se morali učenci režnje in tako dalje po drugih vinogradih vaditi, kjer bi pa veliko škodo delali, še celo ob času spoznavanja posameznih trtnih sort, katero se brez pokušavanja ne dá vršiti. Na drugih vinorejskih šolah nimajo te kaj koristne naprave, železi bi pa bilo, da bi se povsod vpeljala.*«⁶¹ V letih 1876/77 so tu posadili še črni muškat, rumeni muškat, sipo, ovčji repek, ošip, grgonec, kraljevino, modro frankinjo, hrustljavi španjol, rdeči španjol, beli burgunder in belo rebulo – skupaj več kot 3000 novih trt.⁶²

48 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1882), str. 162.

49 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1884), str. 120.

50 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1884), str. 124.

51 Kipelna izhaja iz pridevnika *kipélen* – nanašajoč se na alkoholno vrenje. Grozdje, ki so ga po obiranju zmleli, je nekaj dni še vrelo oziroma kipelo v kadeh (<https://www.fran.si> (dostop: april 2024)).

52 SI AS 38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko, šk. 1036.

53 SI AS 38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko, šk. 1036.

54 SI AS 38 Deželni zbor in odbor za Kranjsko IX/3 (1869–1883), šk. 1033.

55 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1877), str. 327.

56 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1873–74), str. 374.

57 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1876), str. 198.

58 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1878), str. 498.

59 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1878), str. 498.

60 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1878), str. 498.

61 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1875), str. 146.

62 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1876), str. 198.

Glavna fasada gradu na Slapu na začetku 20. stoletja (hrani Pokrajinski arhiv v Novi Gorici).

Na zemljišču Majerija je bila trsnica. Tu so učenci posadili več tisoč trt. »V trtnico so posadili: 500 sipnih kovči,⁶³ 900 bele rebule kovči, 100 črne, 2300 pinelinih kovči, 50 muškata, 180 grganj, 200 ermežije, 350 zelenovih, 2350 raznih.« Leta 1876 so tu začeli z novim načinom sajenja. Zemljo so prekopali in pustili počivati ter nato posadili sadike že jeseni in ne spomladi, kot so počeli prej. Novi način naj bi bil hitrejši, cenejši in zanesljivejši. V vrste ali plante so posadili dve najrodovitnejši sorti, sremsko slankamenico in sremsko rožico.⁶⁴

Zemljišče Rebernik je postalo novi vinograd. Tu so posadili traminec in pinelo. Slednja se je izkazala za boljšo na tem zemljišču, traminec pa so zamenjali z »najplemenitejšo Vipavsko trto« zelenom.⁶⁵ Na severni strani, ki je bila bolj izpostavljena burji, so zasadili robinjo, kostanj in jesen. Drevje je ščitilo pred burjo, drevesa pa so bila namenjena tudi za kole v vinogradih.⁶⁶

Na zemljišču Mlac so leta 1874 posadili vipavsko sorto ermežijo. V Dolgi njivi so pripravili vinograd po francoskem načinu, vanj pa posadili modri burgunder, ki ga danes poznamo pod imenom modri pinot. Leta 1876 so tu posadili še modro frankinjo.⁶⁷ Obe vrsti sta dobro rodili. Vino obeh sort so v šoli mešali skupaj.⁶⁸

Na zemljišču Bričevce so leta 1876 posadili sorto rulandec, na jugozahodni strani istega hriba pa zgodnjo sorto rumeno auguštno. To so sicer pogosteje sadili na latnikih, vendar so s tem hoteli

pokazati, da jo je mogoče posaditi tudi v vinogradih in dobro prodati kot prvo grozdje.

Vsako zemljišče je imelo svoj namen, v naslednjih letih pa so opazovali obnašanje posameznih vinskih in sadnih sort. Če se je sorta izkazala za slabo, so jo zamenjali. Učenci so pomagali tudi pri drugih delih, na primer pri postavljanju zidu, pripravljanju poti itn.

TEČAJI NA DEŽELNI SADJEREJSKI IN VINOREJSKI ŠOLI NA SLAPU

Leta 1880 je vodstvo kmetijske šole na Slapu predstavilo idejo, da bi na šoli vpeljali praktični pouk za ljudske učitelje, ki so se praktično izobraževali na področju kmetijstva. Vodstvo šole na Slapu je sporočilo, »da je mogoče take praktične tečaje, kateri se ji za povzdigo kmetijskega poduka na ljudskih šolah zelo vspešni zde, vpeljati na Slapski šoli, brez da bi pravi namen šole vsled tega trpel kako škodo in da v ta namen popolnem zadostuje učiteljsko osebje Slapske šole«. Ocenilo je, da se lahko takega tečaja udeleži od 15 do 20 ljudskih učiteljev. Stroške bi kril deželni sklad. S sklepom deželnega odbora so tako praktične šolske tečaje za ljudske učitelje uvedli tudi na sadjerejski in vinorejski šoli na Slapu. Za stroške prevoza, hrane in bivanja so namenili 400 gld, ki so jih iz deželnega sklada prenesli v proračun šole na Slapu. Spremenili so tudi čas šolskih počitnic, in sicer tako, da so odpravili 14-dnevne počitnice ob veliki noči in tiste konec šolskega leta, nove počitnice pa določili med 15. avgustom in 15. septembrom. Za hrano tečajnikov je bilo poskrbljeno v šoli. Tečaje so začeli izvajati poleti 1882.⁶⁹ Po zaključku so učitelji prejeli spričevalo o obiskovanju pouka.⁷⁰

63 Matija Vrtovec v *Vinoreji* piše, da so kolči (kovči) sadike brez korenine, bilfe pa sadike s koreninami. Po dveh letih pa so kolči naredile koreninice in so jih posadili v vinograd (Vrtovec, *Vinoreja*, str. 39).

64 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1877), str. 327.

65 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1880), str. 366.

66 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1875), str. 148.

67 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1877), str. 327.

68 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1878), str. 498.

69 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1881), str. 491.

70 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1882), str. 156.

Leta 1883 je učiteljski tečaj potekal med 16. avgustom in 5. septembrom. »*Gospodje učitelji se niso le teoretičnega in praktičnega pouka marljivo udeležili, ampak so tudi pozneje naročili mnogo sadnih cepičev, divjakov, trt. Samo dva učitelja naročila sta blizu 24 tisoč trt, ključev, cepičev, naročevali so si pa vsi kar na tisoče.*«⁷¹ Vaje v vinogradih in sadovnjakih so potekale zgodaj zjutraj, ob 5. uri. Sledil jim je zajtrk. Takoj po njem, med 8. in 12. uro dopoldne, sta sledili predavanji ravnatelja in drugega učitelja. Med 12. in 3. uro popoldne so tečajniki imeli kosilo in počitek. Med 3. in 5. uro popoldne sta sledili še drugi dve predavanji ravnatelja in drugega učitelja. Ravnatelj Dolenc je poučeval sadjarstvo, vinogradništvo, vinarstvo in zelenjadarstvo, drugi učitelj pa pravilno gnojenje, obdelovanje polja, pravilno gojenje senožeti ter glavna področja živinoreje.⁷²

Leta 1874 je šola začela izvajati nedeljske tečaje za kmete iz okolice. Ti so potekali ob nedeljah po dve uri, med 8. in 10. uro zjutraj.⁷³ Nedeljskih tečajnikov je bilo vsako leto več, leta 1874 15, leta 1875 16, leta 1876 pa že 26 mladih in starejših gospodarjev (čeprav jih je v tem letu tečaj zaključilo le 12).⁷⁴ »*Ravno nedeljskim učencem gre hvala, da se je veliko sovraštvo do šole zelo poleglo, da šteje danes namesto nasprotnikov že precej možatih zagovornikov, da so se njeni nauki že tudi sem ter tja realizirati začeli. – Zaradi velike koristi nedeljske šole se tudi v bodočnosti opustila ne bode.*« Kljub temu v letih 1878/79 nedeljskega tečaja niso več izvajali, ker je imel ravnatelj Dolenc preveč drugega dela.⁷⁵

Leta 1879 je omenjeno tudi popotno predavanje ravnatelja Riharda Dolenca po Dolenjskem, kjer je med 4. in 20. novembrom predaval o vinogradništvu in kletarstvu. Predavanja so potekala še v Radečah, Krškem, Leskovcu, Kostanjevici in Novem mestu. Napovedana so bila tudi v Črnomlju, Semiču, Metliki in Trebnjem, vendar jih Dolenc ni izvedel, ker se je moral vrniti v šolo na Slap k rednemu pouku.⁷⁶

UČENCI IN ŠOLSKA PRAVILA

Učenci kmetijske šole na Slapu so se delili na 1) redne notranje učence, ki so bili deželni ali zasebni štipendisti ter sta jim bila v šoli zagotovljena stanovanje in hrana, 2) redne notranje učence, ki so bili sami plačniki šolanja, zagotovljena pa sta jim bila soba in hrana v šoli, 3) redne zunanje učence in 4) izredne učence. Do deželne štipendi-

je so bili upravičeni le sinovi iz ubožnih kranjskih kmečkih družin. Pri zasebnih štipendijah je upravičence določal ustanovitelj šole. Leta 1880, ko so se deželni finančni vložki za šolo na Slapu zmanjšali z 2000 gld na 1500 gld, je deželni odbor svetoval, da bi štipendije podeljevali tudi posameznikom »*ne tako revnih gospodarjev*«. Razmišljali so, da bi takšni fantje prevzeli domače posestvo ter naučeno uporabili na lastni kmetiji. Tisti iz revnejših družin, ki mogoče še lastne kmetije niso imeli, so namreč službo velikokrat iskali v tujini.⁷⁷

Učenci so morali biti stari vsaj 16 let, »čvrstejša« zdravja in lepega vedenja, izkazati pa so morali tudi dober uspeh iz ljudske šole. Tisti, ki so plačevali šolanje, so morali predložiti pisno izjavo za plačevanje. Izredni učenci niso potrebovali posebnih dokazil. Deželnih štipendij je bilo za osem učencev na letnik, vsak je dobil po 120 gld. Tega denarja pa učenci niso dobili »v roke«, ampak so se za to vsoto udeležili šolanja, dobili pa so še hrano in sobo. Knjige, papir in druge pripomočke so si morali vsi učenci priskrbeti sami.⁷⁸

Šolanje je trajalo dve leti. Šolsko leto se je pričelo 1. novembra in končalo 31. oktobra. Počitnice so učenci imeli 12 dni okrog velike noči ter konec leta. Leta 1882 so počitnice premaknili na poletje, ko je potekal tečaj za ljudske učitelje, od sredine avgusta do sredine septembra. Konec vsakega šolskega leta je potekala javna preizkušnja učencev, deželni odbor je takrat poslal svojega zastopnika, ki je poslušal končne izpite. Po končanih štirih semestrih je vsak učenec dobil šolsko spričevalo.⁷⁹ Prvo preverjanje znanja prvih učencev šole je bilo 29. oktobra 1874. »*Zbralo se je bilo od blizu in daleko mnogo radovednih poslušalcev, na ktere sta že red in snaznost v zavodu močen vtis naredila, lično in dvorno obnašanje učencev pa je pričalo, da najboljši duh tu vlada.*« Rezultati učencev so bili odlični, pokazali so dobro teoretično in praktično znanje. Njihova zagnanost pa se je kazala že čez leto, saj so tudi ob nedeljah prostovoljno obiskovali šolo ter se po pouku praktično učili v vinogradih in sadovnjakih.⁸⁰ Vsak letnik je bil razdeljen na dva semestra, prvi semester je potekal od 1. novembra do 30. aprila, drugi semester pa od 1. maja do 31. oktobra.⁸¹

V brošuri, ki je shranjena v Arhivu Republike Slovenije, so popisani in opisani vsi predmeti, ki so jih poučevali v prvem in drugem letniku. Razlika v letnikih je bila predvsem ta, da so v prvem

71 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1884), str. 120.

72 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1884), str. 121.

73 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1884), str. 121.

74 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1876), str. 194.

75 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1880), str. 366.

76 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1880), str. 366.

77 SI AS 38 Deželni zbor in odbor za Kranjsko IX/3 (1880–1881), šk. 1040.

78 SI AS 38 Deželni zbor in odbor za Kranjsko IX/3, šk. 1036.

79 SI AS 38 Deželni zbor in odbor za Kranjsko IX/3, šk. 1036.

80 *Slovenec*, 10. II. 1877, str. 3.

81 SI AS 38 Deželni zbor in odbor za Kranjsko IX/3, šk. 1036.

128		Letno poročilo – § 8. Šolstvo		
Številka	Ime učenca	Kraj doma	Leta šolanja	Kaj je zdaj
1	Smukavec Andrej	Gorenjec	1873 do 1874	V službi na Hrvaškem
2	Verčak Josip	Dolenjec	1873 do 1874	Brez službe v Črnomlju
3	Malik Ferdinand	Vipavec	1873 do 1874	Gospodar na Slapu
4	Petrič Jakob	Dolenjec	1873 do 1874	V službi na Hrvaškem
5	Judič Jakob	Dolenjec	1873 do 1874	Havzirar na Bavarskem
6	Skala Josip	Dolenjec	1873 do 1874	V službi v Hmelniku na Dolenjskem
7	Volč Anton	Vipavec	1873 do 1874	Na lastnem domu na Slapu, deloma pa tudi gospodarski pomočnik v gradu v Ložah
8	Hočevar Štefan	Dolenjec	1873 do 1874	Havzirar na Bavarskem
9	Dekleva Leopold (je bil plačujoč učenec)	Vremec	1874 do 1875	Gospodar na lastnem domu v Bujah
10	Premeti Mat.	Pivčan	1875 do 1876	Gospodar na lastnem domu v Ubelskem
11	Urbančič Josip	Pivčan	1875 do 1876	Bil 6 let za vinarja na slapki šoli, zdaj na lastnem domu gospodari
12	Vrtovec Peter	Vipavec	1875 do 1876	Oskrbišnik gosp. Homač pri Črnomlju
13	Kolbezen Julij	Dolenjec	1875 do 1876	Umrl leta 1877
14	Kapler Ivan	Dolenjec	1875 do 1876	Doma pri Sv. Duhu na Dolenjskem
15	Peče Janez	Dolenjec	1875 do 1876	Vojak
16	Lavrenčič Janez	Vipavec	1875 do 1876	Na lastnem domu
17	Dekleva Anton	Vreme	1876 do 1877	Kletar v Trstu pri gospodu Dejaku
18	Vrtovec Filip	Vipavec	1876 do 1877	Posestnik v Št. Vidu pri Vipavi
19	Jakša Stefan	Dolenjec	1877 do 1878	Umrl leta 1878 še v šoli
20	Bošič Anton	Vipavec	1877 do 1878	Oskrbišnik pomočnik v Pregradu na Hrvatskem
21	Gregorič Josip	Dolenjec	1877 do 1878	Dacar v Brezicah
22	Lavrenčič Anton (je bil plačujoč učenec)	Pivčan	1877 do 1878	Na lastnem domu
23	Kobal Mat.	Vipavec	1877 do 1878	Na lastnem domu
24	Dekleva Franc	Vremec	1877 do 1878	Na lastnem domu
25	Furlani Edvard	Primorec	1877 do 1878	Na lastnem domu
26	Nabergoj Janez	Vipavec	1877 do 1878	Na lastnem domu
27	Dreiz Janez (je bil plačujoč učenec)	Vipavec	1877 do 1878	Na lastnem domu
28	Majdič Jakob	Dolenjec	1877 do 1878	V službi na Hrvaškem (?)
29	Golobčič Anton	Dolenjec	1877 do 1878	Bil vojak, potem bil tudi še havzirar
30	Medic David	Dolenjec	1877 do 1878	Bil vojak, zdaj (?)
31	Keržan Ignacij	Dolenjec	1879 do 1880	Dolinar doma
32	Rozina Edvard (je bil plačujoč učenec)	Dolenjec	1879 do 1880	Bil v službi na Hrvaškem, zdaj vojak
33	Peško Janez	Dolenjec	1879 do 1880	V službi na Hrvaškem
34	Prinčič Miroslav	Vipavec	1879 do 1880	Vinar deželne vinarske šole na Slapu
35	Vrtnik Peter	Dolenjec	1879 do 1880	Vinar deželne vinarske šole na Slapu
36	Lavrenčič Andrej	Pivčan	1879 do 1880	Na lastnem domu
37	Dražler Janez	Borovničan	1880 do 1881	V službi v Bosni
38	Tomšič Franjo (je bil plačujoč učenec)	Notranjec (Trnovo)	1880 do 1881	Na lastnem domu
39	Fatur Matija	Pivčan	1880 do 1881	Na lastnem domu
40	Ličen Maks	Primorec	1880 do 1881	Na lastnem domu

Seznam učencev, ki so med letoma 1873 in 1881 obiskovali kmetijsko šolo na Slapu, in njihove dejavnosti po zaključku šolanja (Obravnave deželnega zbora Kranjskega, 1884, str. 128).

poučevali vinogradništvo in vinarstvo, v drugem pa sadjarstvo. Kljub temu, da je bil učni jezik slovensčina, je bil v šolah še vedno obvezen nemški jezik.⁸² V prvem semestru so poučevali vinogradništvo (trtorejo), kemijski opis vinske trte, vse o vinogradu, gnojenje, vzgoja vinske trte, žlahtnjenje vinske trte, dela v vinogradih ter o škodljivcih in boleznih vinske trte. Sledilo je vrtnarstvo (zelenjadoreja) – kako urediti vrt, ga obdelovati, katero orodje uporabljati, gnojenje itn. V drugem semestru je sledilo vinarstvo in kletarstvo, kjer so učenci spoznavali dela v kleti in naprave ter se učili pasterizirati vino in delati penecé vino. V prvem letniku je bilo na vrsti tudi praktično in teoretično učenje o svilogojstvu. V drugem letniku so sledili predmeti iz sadjarstva. Teoretično so se učili botanične opise sadnih dreves ter spoznavali bolezni sadja in škodljivce, praktično pa cepljenje dreves ter ureditev sadovnjaka, oskrbovanje sadnih dreves, »precepljenje« starejših dreves itn. V drugem letniku so poučevali tudi čebelarstvo. Med teoretične predmete so spadali še

zemljičmerstvo, risanje gospodarskega pohištva, orodja in strojev ter knjigovodstvo. V vsakem semestru pa so učenci nadaljevali s predmeti iz ljudske šole: pisanjem (»spisjem«), računstvom, veroukom in prej omenjenim nemškim jezikom.⁸³

Med letoma 1873 in 1886 je kmetijsko šolo na Slapu obiskovalo 55 učencev. Prihajali so iz vipavskega okolja (Goče, Podnanos, Vipava itn.), širšega primorskega okolja (Trst, Col), Gorenjske (Podjele na Gorenjskem), Notranjske (Buje, Britof, Sušica pri Pivki), največ pa iz Dolenjske in Bele krajine (Črnomelj, Kandija pri Novem mestu, Vinica pri Črnomlju, Podpeč, Šentrupert).⁸⁴

IZLETI IN RAZSTAVE DEŽELNE SADJEREJSKE IN VINOREJSKE ŠOLE NA SLAPU

Šola na Slapu je organizirala tudi različne ekskurzije. Te so bile dragocen vir praktičnega učenja, znanja in vedenja za učence.

19. junija 1877 so se učenci z ravnateljem Dolencem odpravili na ogled vinogradov grofa Coroninija v Kromberku, posestva deželne šole na Goriškem, vinogradov in graščine družine Ritter von Záhony v Monasteru pri Ogleju, »poskuševalnih« vinogradov društva v Dornberku in drugih krajev na Primorskem. Oktobra istega leta so si ogledali tudi kolenaste stiskalnice Franca Kavčiča v Podnanosu.

Na mali šmaren, 8. septembra 1877, so učenci v Logu pri Vipavi predstavljali vse sorte grozdja, ki so rastle v Vipavski dolini, pa tudi 13 različnih staranih in svežih šolskih vin, za degustacijo katerih je bilo treba plačati. Obiskovalce so želeli seznaniti z več kot osemdesetimi sortami grozdja ter predstaviti, »kako vino se da po novem umnem šolskem načinu v Vipavski dolini sploh doseči«.⁸⁵ O tej razstavi je nastal prispevek v časopisu *Edinost*. »Lepi mični slovenski napisi so vabili prijazno v prostore, kjer je bilo okusno razstavljeno grozdje in vino za pokušanje«, piše v začetku. Avtor je še posebej poudaril slovenske napise, ki so obogatili razstavo. Učenci, ki so »v snažnej odpravi stregli«, so sami vodili predstavitev grozdja in vina ter odgovarjali na vprašanja obiskovalcev.⁸⁶

Šola na Slapu se je predstavila tudi na razstavi leta 1883, ki jo je pripravila Kranjska kmetijska družba »o priliki slavnosti priredjene povodom šestoletnice združenja vojvodstva Kranjskega s presvitlo vladarsko hišo«. Ob tej priložnosti je Kranjsko obi-

⁸³ SI AS 38 Deželni zbor in odbor za Kranjsko, šk. 1036.

⁸⁴ *Petdeset let Kmetijske šole na Grmu*, str. 48.

⁸⁵ Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1878), str. 492–493.

⁸⁶ *Edinost*, 22. 9. 1877, str. 2.

⁸² SI AS 38 Deželni zbor in odbor za Kranjsko IX/3, šk. 1036.

skal cesar Franc Jožef. Obiskovalcem so ponudili rdeča vina v sodčkih in bela v buteljkah. »Mej belimi vini je bilo tudi eno iz leta 1882, napravljeno iz polovice grozdja nemškega rizlinga, polovice pa rulaneca. To vino je presvitli cesar Fran Josip, razstavo se svojim visokim pohodom počastivši, sam pokušal, ter se sledečim proti svojemu spremstvu izgovorjenimi besedami očitno pohvalil: 'Meine Herren, das ist ein vorzüglicher Wein, den empfehle ich Ihnen.' Zaradi te najvišje pohvale oddaje se zdaj to izborna vino imenuje: 'Cesarsko vino'.«⁸⁷

POJAV TRTNE UŠI IN SELITEV ŠOLE NA GRM NA DOLENJSKO

Kljub dobrim rezultatom je vpis na šolo upadal. O tem so spregovorili na seji deželnega zbora 11. oktobra 1883. Vodstvo šole je ugotavljalo, da se zlasti dolenski vinogradniki premalo udeležujejo šolanja oziroma v šolo ne pošiljajo svojih sinov ter da imajo popolnoma napačne poglede – to, kar učijo na šoli na Slapu, naj po njihovem mnenju ne bi veljalo za Dolenjsko. Drugi vzrok za upad števila učencev je bila neprimerna lokacija šole, saj bi morala delovati tam, kjer je vinogradov največ, torej na Dolenjskem. Zato je vodstvo šole na seji predlagalo, naj se šola premesti na Dolenjsko.⁸⁸

Šola je bila res postavljena na zahodni rob dežele Kranjske, tako da si mnogi Dolenjci te poti in šolanja niso mogli privoščiti. Poleg tega je bila v bližini, v sosednji deželi Goriški in Gradiški, Kmetijska deželna šola v Gorici z italijanskim in slovenskim učnim jezikom in dvema letnikoma. Prav tako kot šola na Slapu je imela posebne tečaje za vinogradništvo in sadjarstvo, ki so trajali 14 dni, potekali pa so v italijanskem in slovenskem jeziku.⁸⁹ Področje izobraževanja (vinarstvo in sadjarstvo) je bilo za kranjske razmere preozko, kar je vplivalo na skromnejši obisk.⁹⁰

Na selitev šole na Dolenjsko je pomembno vplival tudi pojav trtne uši. Trtna uš se je po Evropi širila že od okrog leta 1860 naprej. V avstrijskem delu Avstro-Ogrske se je najprej pojavila leta 1871 v Klosterneuburgu. Leta 1874 je dežela Kranjska tja poslala prav ravnatelja slapenske šole Riharda Dolenca, da bi pregledal napadene vinograde. Kot rešitev je predlagal zasaditev vinogradov z odpornimi ameriškimi sortami, ki bi jih cepili z evropskimi cepiči. Leta 1884 se je uš pojavila tudi na Kranjskem, natančneje, na Dolenjskem, v vasi Velika Dolina. »Česar se je bilo bati vsled bližine oku-

ženih štajerskih in hrvaških vinogradov zgodilo se je. Trtna uš se je našla v dolenskih vinogradih ob desnem bregu Krke od Kostanjevice do štajerske in hrvaške meje. Poljedelsko ministrstvo je ukazom od 26. junija t. l. 1884, ukazalo naj se preiskujejo okuženi vinogradi v Veliki Dolini, kjer je bila trtna uš konstatovana. /.../ Deželna vlada naznanivša ta ukaz poljedelskega ministerstva pa je dostavila, da po novejših poročilih flikosera ni samo v občini Velika Dolina, ampak tudi pri sv. Križi se našla in da je po mnenji izvedencev ves kraj ob Krki do meje okužen.« Deželni odbor je za mnenje o zaježitvi širjenja trtne uši prosil vodstvo Sadje- in vinorejske šole na Slapu. Svetovali so, naj vinograde dobro obdelujejo ter sadijo ameriške trte, ki so odporne proti trtni uši.⁹¹

Dolenc je še predlagal, naj na Dolenjskem vzpostavijo posebno ustanovo za vzgojo ameriških trt. Sprva so njegov predlog vzeli le na znanje, saj se vsa stroka še ni strinjala s tem, da je ameriška trta res odporna na trtno uš. Leta 1885 pa se je mnenje spremenilo v prid zasajanja »amerikank«. ⁹² Glavni razlog hitre selitve šole je tako bil pojav trtne uši prav na Dolenjskem, ki je hitro in nujno potrebovala strokovno pomoč.

Na seji deželnega zbora 14. oktobra 1884 so tako sklenili na Dolenjskem ustanoviti vino- in sadjerejsko šolo z enakim programom in statuti, kot jih je imela šola na Slapu. Deželnemu odboru so naročili, naj poišče »pripravno« posestvo za nakup ali najem, ministrstvo za poljedelstvo pa je določilo vsoto za ustanovitev in vzdrževanje te šole. »Ko se ustanovi vino- in sadjerejska šola na Dolenjskem, ima Slapska vino- in sadjerejska šola nehati, ves njen inventar je porabiti za novo-osnovano šolo na Dolenjskem, kamor je premestiti učno in pomočno osebje iz Slapa. Deželni odbor se pooblašča pogajati se z lastnikom Slapske grajščine gosp. Grofom Karolom Lanthieriem zastran tega, da bi ostalo na Slapu zgledno gospodarstvo s praktičnim podučevanjem o vino- in sadjereji.«⁹³

Na Dolenjskem je bilo treba hitro reagirati na širjenje trtne uši. Uredili so matični vinograd za pridelovanje ameriških ključev, podlag in cepičev žlahtne vinske trte za vzgojo trsnih cepljenk, ki so jih razdeljevali med revne vinogradnike. Nova deželna šola na Grmu je z vinogradom in trsnico postala središče obnove vinogradov na Kranjskem.⁹⁴

Po zadnjem izpitu na slapenski šoli, 30. septembra 1886, se je ta začela seliti na Grm. Na ta dan je bila odkrita črna marmorna spominska

87 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1884), str. 122.

88 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1884), str. 26.

89 Kmetijske in rokodelske novice, 27. 3. 1878, str. 1.

90 Valenčič, Organizacije, str. 546.

91 Obravnave deželnega zbora Kranjskega (1884), str. 26.

92 Seručnik, Podzemeljska pošast, str. 26.

93 Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1885–1886), str. 463.

94 Seručnik, Spopad, str. 368–369.

Spominska plošča nad glavnim vhodom gradu na Slapu (<https://obcina.vipava.si/objava/848515>).

plošča, ki jo je deželni odbor postavil nad vrata gradu na Slapu in še danes opominja na kratek, a pomemben del agrarne zgodovine dežele Kranjske, ki je potekal v majhni zgornjevipavski vasi.

Viskorodni gospod

Karl grof Lanthieri

Podaril je ta grad in pripadajoča zemljišča brezplačno Kranjski deželi za deželno vinarsko in sadjarsko šolo. Dne 18. septembra 1873. leta se je šola otvorila, a dne 30. septembra 1886. po trinajstletnem plodonosnem delovanju zatvorila vsled preselitve na Dolenjsko.

V znamenje hvaležnosti

Kranjska dežela.

ZAPUŠČINA SADIJEREJSKE IN VINOREJSKE ŠOLE NA SLAPU V ZGORNJI VIPAVSKI DOLINI

Šola se je leta 1886 preselila na Grm na Dolenjsko, vendar je na Slapu in v celotni Zgornji Vipavski dolini pustila pomemben pečat. Ko je bilo z zakonom o pridobitnih in gospodarskih društvih z dne 9. aprila 1873 mogoče ustanoviti posojilna in kreditna društva,⁹⁵ je prva zadruga na Vipavskem, zadruga vipavskih sadjarjev, nastala leta 1889 prav na Slapu pri Vipavi, leta 1893 pa so prav tako na Slapu ustanovili še posojilnico in hranilnico. Leto kasneje (1894) je bila v Vipavi ustanovljena prva vinarska zadruga. »Namen zadruge je pospeševati napredek in razvoj vinarstva s kupovanjem in prodajanjem grozdja in vina, z napravo uzornih vinogradov, pivnic, skladišč tudi izven vipavskega okraja in podpiranje članov v teh strokah gospodarstva.«⁹⁶

Pojav trtne uši je spodbudil nove veščine, ki so se jih vinogradniki morali priučiti. Tečaje so

v začetku izvajali popotni učitelji, a ti niso dajali želenih rezultatov. Zato je na seji deželne filokserne komisije 24. junija 1889 Dolenc poudaril, da je treba izučiti čim več cepilcev, saj so potrebe po ameriški trti naraščale. Predlagal je uvedbo cepitvenih tečajev na Grmu in subvencioniranje stroškov bivanja za tečajnike. Za notranjski del dežele pa je predlagal tečaje v Vipavski dolini, saj so bili po njegovem mnenju »Vipavci za novosti veliko bolj dovzetni, toda tudi oni potrebujejo temeljitega poduka v cepljenju trt«.⁹⁷ Pobudo za izvedbo tečajev je prevzela vipavska podružnica kmetijske družbe, potekali pa so v prostorih nekdanje sadijerejske in vinorejske šole na Slapu v gradu grofa Lanthierija. Rihard Dolenc je za prvi tečaj predlagal binkošno nedeljo 25. maja 1890. V Sentvidu (Podnanosu) je bil tečaj slabo obiskan, na Slapu pa »udeležitev bila je kar velikanska, zanimanje nepričakovano živahno«, je zapisal Dolenc.⁹⁸ Na Slapu je bila leta 1891 ustanovljena tudi državna trsnica oziroma vinograd z ameriški trtami.⁹⁹

Vpliv kmetijske šole na Slapu na lokalno kmetijstvo oziroma vinogradništvo je predstavljen v naslednjem prispevku iz *Kmetovalca*. Bralec J. V. iz Sv. Ivana pri Trstu je poslal vprašanje: »Naznane nam, ali je škodljivo to, kar mi ravno sedaj ravnamo z našimi trtami? V naši tržaški okolici namreč sedaj trte čistimo ali, kakor pravimo, mandamo. Posebno pri mladih trtah zvršujemo to delo.« Odgovor: »Tako čiščenje ali mandanje trt ni le nič škodljivo, ampak celo zelo koristno in pri umnem vinarstvu neogibno potrebno. Žalibog komaj poznajo tako čiščenje trt pri nas po Dolenjskem, v vipavski dolini se je pa udomačilo, od kar je bila tam vinarska šola na Slapu.«¹⁰⁰ Ta primer lepo oriše namen in cilj sadijerejske

⁹⁷ Seručnik, Spopad, str. 373.

⁹⁸ Seručnik, Spopad, str. 373.

⁹⁹ Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani (1899–1900), str. 172.

¹⁰⁰ *Kmetovalec*, 31. 5. 1889, str. 84.

⁹⁵ Granda, Zadrugištvo, str. 45.

⁹⁶ Granda, Zadrugištvo, str. 47.

in vinorejske šole na Slapu in drugih kmetijskih šol ter razvoj vipavskega vinogradništva – kmeta podučiti o »umnem kmetijstvu«, da bo uspešnejši pri svojem delu.

ZAKLJUČEK

Sadjerejska in vinorejska šola na Slapu je delovala le 13 let, vendar je bilo to za Zgornjo Vipavsko dolino obdobje agrarnega razcveta. Šola je Vipavsko dolino prevetrila, »resnično, vipavske dolini odprto je polje, na katerem se more mnogo izboljšati«.¹⁰¹ Med ljudmi pa so bili tudi takšni, ki so šoli in vsem novostim nasprotovali. »Nikdo na svetu nij tako konservativnih mislij, kot stari kmet, in očitvne koristi ne prepričajo ga časih; vendar v takih zadevah ne more biti naloga šole, zamurca do belega umiti.«¹⁰²

Leta, ki so sledila ukinitvi šole na Slapu, so v zgornjevipavsko okolje pripeljala združništvo. Stane Granda piše, da so bili »Vipavci za združništvo zelo vneti«. O tem pričajo tudi številke iz tistega obdobja, saj je bila na primer Vipavska hranilnica in posojilnica med najštevilnejšimi v deželi Kranjski.¹⁰³ Šola je torej pomenila določen začetek, ki je Zgornjo Vipavsko dolino vodil v boljše čase na področju kmetijstva oziroma vinogradništva, pomeni pa tudi pomemben del agrarne zgodovine dežele Kranjske. Sočasni viri o šoli so pomembni za preučevanje starih vinskih in sadnih sort ter načina opravljanja del v vinogradih in sadovnjakih, saj je bilo to zadnje obdobje pred pojavom trtne uši, ki je popolnoma spremenila način zasajanja in obdelovanja vinogradov.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
AS 38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko

TISKANI VIRI

Obravnave deželnega zbora Kranjskega v Ljubljani. Ljubljana: Deželni odbor Kranjski, 1873–1874, 1875, 1876, 1877, 1878, 1880, 1881, 1882, 1884, 1885–1886, 1899–1900.

ČASOPISI

Edinost, 1877.
Kmetijske in rokodelske Novice, 1873, 1878, 1882.
Kmetovalec, 1889.
Narodnogospodarski vestnik, 1901.

Slovenec, 1877.
Slovenski tednik, 1875.

LITERATURA

- Devetak, Robert: Gospodarska kriza na Goriškem in Gradiškem v letu 1879 ter ukrepi oblasti in dobrodelnih institucij za njeno reševanje. *Marušičev zbornik: zgodovinar pisec zahodnega roba: prof. dr. Branku Marušiču ob 80-letnici* (ur. Petra Kolenc et al.). Ljubljana: Založba ZRC, str. 281–299. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610501701>
- Devetak, Robert: Rihard Dolenc: ravnatelj kmetijske šole na Slapu pri Vipavi. *Slap skozi čas: 800 let prve omembe vasi Slap pri Vipavi v pisnih virih: 150 let sadjerejske in vinorejske šole na Slapu pri Vipavi: spomini* (ur. Majda Malik). Slap: Krajevna skupnost, 2023, str. 81–95.
- Fakin Bajec, Jasna: Vaški učitelj Anton Pegan in vzdržni razvoj podeželja v Zgornji Vipavski dolini v drugi polovici 19. stoletja. *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 2014, št. II, str. 30–36.
- Grafenauer, Božo: *Lokalna samouprava na Slovenskem: teritorialno-organizacijske strukture*. Maribor: Pravna fakulteta, 2000.
- Granda, Stane: Gospodarske krize na slovenskem prostoru v devetnajstem stoletju. *Gospodarske krize in Slovenci* (ur. Neven Borak, Žarko Lazarevič). Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino in Zveza ekonomistov Slovenije, 1999, str. 27–45.
- Granda, Stane: Združništvo v Gornji Vipavski dolini do konca I. svetovne vojne. *Vipavski izbor: zbornik spisov ob stoletnici Vinarske zadruge Vipava* (ur. Borut Koloini, Andrej Malnič). Vipava: Agroind Vipava 1894, 1994, str. 43–64.
- Kralj, Franc: Matija Vrtovec – kratka biografija in osebnost duhovnika – narodnega buditelja. *Vipavski izbor: zbornik spisov ob stoletnici Vinarske zadruge Vipava* (ur. Borut Koloini, Andrej Malnič). Vipava: Agroind Vipava 1894, 1994, str. 129–138.
- Lazarevič, Žarko: Slovensko kmetijstvo od zemljiške odveze do druge svetovne vojne. *Zbornik ob 100-letnici Kmetijskega inštituta Slovenije*. Ljubljana: Kmetijski inštitut Slovenije, 1998, str. 13–30.
- Maček, Jože: Strokovna, raziskovalna, pospeševalna in izobraževalna dejavnost v slovenskem kmetijstvu v obdobju od 1767 do ustanovitve Agronomske fakultete leta 1947. *Spominski zbornik 1947–2017: ob 70-letnici Oddelka za agronomijo* (ur. Metka Hudina). Ljubljana: Oddelek za agronomijo Biotehniške fakultete, 2017, str. 83–106.
- Maček, Jože: *Uvajanje dosežkov agrarno-tehničnega prevrata v slovensko kmetijstvo v obdobju 1848–1941*. Ljubljana: Oddelek za agronomijo Biotehniške fakultete, 1995.

¹⁰¹ *Slovenski tednik*, 20. II. 1875, str. 1–2.

¹⁰² *Slovenski tednik*, 20. II. 1875, str. 1–2.

¹⁰³ Granda, Združništvo, str. 55.

Maček, Jože: *Zgodovina slovenskega agrarnega prebivalstva*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020.

Petdeset let Kmetijske šole na Grmu, 1886–1936. Novo mesto: Ravnateljstvo Banovinske kmetijske šole na Grmu, 1936.

Rösener, Werner: *Kmetje v evropski zgodovini*. Ljubljana: Založba / *cf., 2007.

Rutar, Simon: *Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska, I. del*. Nova Gorica: Branko; Ljubljana: Jutro, 1997.

Seručník, Miha: Podzemeljska pošast. *Zgodovina za vse* 12, 2005, št. 1, str. 24–45.

Seručník, Miha: Spopad s trtno ušjo na Kranjskem v luči gradiva Deželnega zbora in odbora za Kranjsko. *Kronika* 53, 2005, št. 3, str. 365–376.

Valenčič, Vlado: Organizacije za napredek agrarne proizvodnje specialno šolstvo in strokovna literatura. *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev: Zgodovina agrarnih panog, I. zvezek, Agrarno gospodarstvo* (ur. Pavle Blaznik, Bogomir Grafenauer, Sergij Vilfan). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970, str. 523–556.

Valenčič, Vlado: Vinogradništvo. *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev: Zgodovina agrarnih panog, I. zvezek, Agrarno gospodarstvo* (ur. Pavle Blaznik, Bogomir Grafenauer, Sergij Vilfan). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970, str. 279–308.

Valenčič, Vlado: Vrste zemljišč. *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev: Zgodovina agrarnih panog, I. zvezek, Agrarno gospodarstvo* (ur. Pavle Blaznik, Bogomir Grafenauer, Sergij Vilfan). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970, str. 131–146.

Vodopivec, Peter: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2006.

Vrtovec, Matija: *Vinoreja*. Ajdovščina: Občina, 2015.

Zbornik ob 100-letnici Kmetijskega inštituta Slovenije. Ljubljana: Kmetijski inštitut Slovenije, 1998.

Zgodovina Slovencev. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979.

ELEKTRONSKI VIRI

MojaObčina.si

Slap skozi čas – zbornik ob 800. obletnici prve pisne omembe vasi: Moja občina Vipava. <https://www.mojaobcina.si/vipava/novice/slap-skozi-cas-zbornik-ob-800-obletnici-prve-pisne-omembe-vasi.html>

Slovar slovenskega knjižnega jezika
<https://www.fran.si/>

STA

Na Slapu obeležili 150-obljetnico prve kmetijske šole s slovenskim učnim jezikom v deželi Kranjski: <https://www.sta.si/3237228/na-slapu-obelezili-150-letnico-prve-kmetijske-sole-s-slovenskim-ucnim-jezikom-v-dezeli-kranjski>

SUMMARY

Provincial School of Fruit Growing and Viticulture at Slap near Vipava

Even though the 1848 land reform in the Habsburg Monarchy gave the peasants title to their holdings, the infancy period of market economy did anything but facilitate their transition to “freedom”. The traditional method of cultivating land, the raising of taxes, and the rapid development during the second half of the nineteenth century led to the destruction of many farm holdings, and the situation was further aggravated by the imports of cheaper products from other provinces, coupled with numerous diseases and pests that wreaked havoc on the crops. In the same period, however, the recently established Ministry of Agriculture embarked on founding agricultural schools, which gave a strong impetus to the education of the rural population and the introduction of novelties in agriculture. Intended for the inhabitants of rural areas, these schools aimed to prepare farmers to the best extent possible for work in the agricultural industry.

One such school was the Provincial School of Fruit Growing and Viticulture at Slap, which was founded on 6 December 1872 and began its operations on 17 September 1873. Further adding to its value was that it provided instruction in the Slovenian language. Due to emphasis on theoretical knowledge, all the count's holdings were converted into vineyards, test vineyards, orchards, gardens, and beehives. Nevertheless, it was not only children that benefited enormously from the school but the entire Vipava area. The novelties that it introduced by promoting the new “rational” agriculture quickly took root here. In 1886, the school was moved to Grm in Lower Carniola, and the village of Slap established a state-run vine nursery offering American vines. The latter became the basis of the vineyards in the area, which were restored after being destroyed by phylloxera.

